

מלאכת מעבד

שבת עה ע"ב

היינו מולח היינו מעבד.

אמר רבה בר רב הונא האי מאן דמלח בישראל חייב משום מעבד. / רבא אמר אין עיבוד באוכלין.
אמר רב אשי ואפילו רבה בר רב הונא לא אמר אלא דקא בעי ליה לאורחא אבל לביתא, לא משוי איניש מיכליה עץ.

תוספות - אין להתיר מכאן מליחת אוכלין דאסור מדרבנן מליחה לקמן.

שבת קח ע"א

משנה - אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא את מי המלח וטובל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל.

אמר רבי יוסי והלא הוא הילמי בין מרובה ובין מועט ואלו הן מי מלח המותרין נותן שמן לכתחלה לתוך המים או לתוך המלח.
רש"י - הילמי הוא מי מלח, ואסור מפני שהוא כמעבד, מתקן את האוכל הנתון לתוכו כדי שיתקיים.

גמרא - מאי קאמר? אמר רב יהודה אמר שמואל הכי קאמר אין עושין מי מלח מרובין אבל עושה הוא מי מלח מועטין.

אמר רבי יוסי והלא הוא הילמי בין מרובין בין מועטין. איבעיא להו רבי יוסי לאסור או להתיר? אמר רב יהודה להתיר מדלא קתני רבי יוסי אסור. אמר ליה רבה הא מדקתני סיפא ואלו הן מי מלח המותרין מכלל דרבי יוסי לאסור אלא אמר רבה לאסור וכן אמר רבי יוחנן לאסור.

תניא נמי הכי אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך גיסטרא אבל עושה הוא מי מלח מועטין ואוכל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל אמר רבי יוסי וכי מפני שהללו מרובין והללו מועטין הללו אסורין והללו מותרין יאמרו מלאכה מרובה אסורה מלאכה מועטת מותרת אלא אלו ואלו אסורין הן ואלו הן מי מלח המותרין נותן שמן ומלח או שמן ומים ובלבד שלא יתן מים ומלח לכתחלה

תני רבי יהודה בר חביבא אין עושין מי מלח עזין מאי מי מלח עזין? רבה ורב יוסף בר אבא דאמרי תרווייהו כל שהביצה צפה בהן. וכמה? אמר אביי תרי תילתי מילחא ותילתא מיא. למאי עבדי לה אמר רבי אבהו למורייסא.

תני רבי יהודה בר חביבא אין מולחין צנון וביצה בשבת. רב חזקיה משמיה דאביי אמר צנון אסור וביצה מותרת.

אמר רב נחמן מריש הוה מלחנא פוגלא אמינא אפסודי קא מפסידנא ליה דאמר שמואל פוגלא חורפי מעלי כיון דשמענא להא דכי אתא עולא ואמר במערבא מלחי כישרי כישרי ממלח לא מלחנא טבולי ודאי מטבילנא.

תוספות - הלכה כרבנן דבפרק קמא דעירובין (דף י"ד): אמר אין הלכה כר' יוסי לא בהילמי ולא בלחין.

ושרי לעשות מי מלח בשבת ליתן על עופות צלויין. ואם נותן מלח על העופות ואח"כ נותן משקין עליהם שרי אפילו לרבי יוסי שהשמנונית ממתיק המלח כמו שמן.

שבת קמא ע"ב

תני רבי חייא אין מגררין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן ולא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל אבל סך את רגלו שמן ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל וסך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא ואינו חושש.

אמר רב חסדא לא שנו אלא לצחצחו אבל לעבדו אסור. לעבדו פשיטא? ותו לצחצחו מי איכא מאן דשרי?
אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב חסדא לא שנו אלא שיעור לצחצחו אבל שיעור לעבדו אסור.

רמב"ם

פרק יא הלכה ה - המעבד מן העור כדי לעשות קמיע חייב, ואחד המעבד ואחד המולח שהמליחה מין עיבוד היא ואין עיבוד באוכלין.

פרק כב הלכה י - מערב אדם מים ומלח ושמן וטובל בו פתו או נותנו לתוך התבשיל, והוא שיעשה מעט אבל הרבה אסור מפני שנראה כעושה מלאכה ממלאכת התבשיל, וכן לא יעשה מי מלח עזין והן שני שלישי מלח ושליש מים מפני שנראה כעושה מוריס, ומותר למלוח ביצה אבל צנון וכיוצא בו אסור מפני שנראה ככובש כבשים בשבת והכובש אסור מפני שהוא כמבשל, ומותר לטבל צנון וכיוצא בו במלח ואוכל.

פרק כג הלכה י - מעבד מאבות מלאכות הוא, והמרכך עור בשמן כדרך שהעבדנים עושים הרי זה מעבד וחייב, לפיכך לא יסוך אדם רגלו בשמן והיא בתוך המנעל או בתוך הסנדל החדשים, אבל סך הוא את רגלו שמן ולובש מנעלו או סנדלו אף על פי שהן חדשים, וסך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא חדשה ואינו חושש, במה דברים אמורים כשהיה השמן מועט כדי שיצחצח העור בלבד אבל אם היה בבשרו שמן הרבה כדי שירכך העור הרי זה אסור מפני שהוא כמעבדו, והכל בחדשים אבל בישינים מותר.

שו"ע סימן שכז

ד. לא יסוך רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או הסנדל החדשים, מפני שהעור מתרכך ודמי לעיבוד; אבל סך רגלו ומניחו במנעל, וסך כל גופו ומתעגל ע"ג העור, והוא שלא יהא בשמן הנישוף בגופו שיעור כדי לעבדו, אפילו יש בו כדי לצחצחו, מותר והוא שלא יכין אפילו לצחצחו.

משנה ברורה

עיבוד העור הוא אחד מאבות מלאכות ועיבוד הוא אם מולח את העור או שמעבדו בשאר דברים שדרך לעבדו וכן אם דורס העור ברגלו עד שיתקשה או שמרככו בידו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהרצענין עושין חייב דהוא תולדת מעבד וכן אם מרכך העור בשמן ג"כ מענין עיבוד הוא וחייב ולכן צריך ליזהר מטעם זה שלא למשוש מנעל חדש בשמן [ובחיי אדם כתב דחייבא נמי יש בזה] ויש אוסרין גם במנעל ישן ובפרט בזמן הזה דנפשי עמי הארץ יבואו להקל גם בחדשים בודאי יש להחמיר בכל גווני. וכ"ש אם כונתו במשיחת השמן כדי שיהיה המנעל שחור נראה דיש לאסור לכו"ע משום חשש צביעה ועתה נחזור לענינו דמשום איסור עיבוד אסרו ג"כ לאדם שיסבב ע"י פעולתו שיתרכך העור ולכן אסור לסוך רגלו. ולצחצח המנעלים ע"י המרוח שחור [שקורין וויקסין] כתב בספר תפארת ישראל דאם עשה אפילו ע"י א"י אסור עד לערב בכדי שיעשו. ודע דלענין חיוב חטאת בעיבוד וכן לענין הפשטת העור דהוא ג"כ מלאכה דאורייתא הוא אם יש בו שיעור כדי לעשות קמיע ולענין איסורא אפילו בכל שהוא.

שו"ע סימן שכא

ב. אין עושין מי מלח הרבה ביחד לתת לתוך הכבשים, משום דדמי לעיבוד, אבל יכול לעשות ממנו מעט לתת לתוך התבשיל; ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח, אסור לעשות ממנו אפילו מעט.
ג. אסור למלוח חתיכות צנון, ד' או ה' ביחד, מפני שנראה ככובש כבשים, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל; אלא מטבל כל אחת לבדה, ואוכלה. אבל ביצים, מותר למולחן.
ד. יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות צנון אחת לאחת לבדה, ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו.
ה. אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת, להניחה.
ו. אין למלוח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן.

משנה ברורה

ירק שכובשין אותו כדי להתקיים שכיון שנותן מי המלח כדי להתקיים דמי לעיבוד העור שהמלח מקיימו ואף על גב דקי"ל אין עיבוד באוכלין מדאורייתא מ"מ מדרבנן מיהו אסור כמו שכתבו הפוסקים וכתב בספר תוספת שבת דוקא אם כונתו לתת לתוך הכבשים אבל אם אין כונתו לזה [והיינו שדעתו לחלקם לתוך התבשילין] אפילו הרבה מותר. אבל אליה רבא אסור וכן משמע במאירי שכתב דרק במעט התירו מפני שניכר שאין עושה רק לצורך שעה משא"כ בהרבה יסברו שעושה לצורך חול. ואפילו אם נותן שמן לתוך מי המלח להטעים ג"כ אסור. ואם נותן שמן להמים קודם שנותן המלח לתוכו או בהמלח קודם שנותן המים לתוכו יש מקילין בזה משום שהשמן מחליש את כח המלח מלהיות עז ואין עליו שם מי מלח והא דאסרו אם הוא נותן שמן לבסוף משום דבשעה שהוא נותן מים ומלח יחד הוא נראה כמעבד.
צנון וה"ה כל דבר שצריך מליחה כגון בצלים ושומים ומלפפונים, ומ"מ נראה דדבר שאין דרכו לכבוש מותר.
כשכל חתיכה מונחת לבדה אין בזה משום כובש כבשים וגם לא מיחזי כמעבד. אבל כשמולחם ביחד אפילו דעתו לאכלם תיכף ולא להשהותם במלחם עד שיצא מרירותם מזיעה כדרכם ג"כ אסור. ואם משהה אותם במלחם עד שיזעו כדרכם אפילו מולח או מטבל חתיכת צנון חדא אסור מדינא. כן העלה הט"ז וכן בא"ר כתב דלמלוח צנון אסור אפילו חתיכה אחת ובמ"א בסק"ו בשם הב"ח כתב ג"כ דנהוג עלמא שלא למלחן כלל אלא מטבל כל אחד במלח ואוכל. ומנהגו שחוטכין בשבת צנון דק דק ונותנין אותו בקערה ומולחין אותו ושופכין עליו חומץ ואוכלין אותו ולכאורה הוא דמיא זה להרבה חתיכות דאסור מדינא אפילו אם אוכל מיד ואין היתר אלא דרך טיבול כ"א בפני עצמה ונראה דכיון דאין מניחין אותו כלל להזיע אלא שופכין שם החומץ וגם מינים אחרים לא דמי לעיבוד וכ"ש אם שופכין שם שמן תיכף שהשמן מחליש כח המלח ובקצת מקומות עושין ירק שקורין שלאט"ן ומולחין הירק בפ"ע תחלה ומשהין אותו כך ומסנין המים שיוצאין ממנו ואח"כ מערבין אותו עם שמן זית וחומץ זה איסור גמור ודמי טפי לעיבוד כיון שהוא ממתין עד שיקבל המלח היטב.
המנהג שלא להשהות כלל במלח אלא מטבל ואוכל במלח.

ערוך השולחן

הב"י בדין דמי מלח העתיק לשון הטור דזהו משום מעבד ובסעיף ג' בדין צנון העתיק לשון הרמב"ם שזהו ככובש כבשים ע"ש וכמדומה שסבור שאין חילוק לדינא. ולענ"ד יש חילוק שהרי התוס' שם כתבו דכשיש שמנונית ליכא איסור דמי מלח שהשמנונית ממתיק המלח ע"ש וכן פסקו גדולי האחרונים. וכן המנהג אצלנו כשחוטכים צנון או בצלים הרבה אין מולחין אותן רק מקודם ונותנין עליהם שמן או שומן ואח"כ מולחין אותן וזהו לפי טעם מעבד דבכה"ג ליכא עיבוד אבל להרמב"ם שהטעם מפני שנראה כעושה מלאכה או ככובש כבשים נראה דגם בכה"ג אסור ותדע לך שכן הוא שהרי כתב מים ומלח ושמן וכו' והרי אסור לעשות הרבה אפילו כשיש שמן. ולבד זה אני מתפלל על הטור וש"ע שלא הזכירו היתר שומן. והלא במשנה עצמה מפורש כן דתנן אלו הן המותרין נותן שמן בתחלה וכו' אך א"כ גם להרמב"ם מותר וא"כ קשה למה השמיטו זה וצ"ע.

שמירת שבת כהלכתה פרק יא

אוכלים שרגילים למלוח לשם כיבוש או שימור, אסור למולחם אפילו דעתו לאכול מיד אא"כ יטבול כל חתיכה בפני עצמה ויאכל מיד, או ימלח כמה חתיכות וישפוך מיד שמן או שאר דברים שמחלישים את המלח.
אוכלים שאין רגילים למלוח לשם שימור או כיבוש מותר למלוח לצורך שימוש בו ביום.